



บทที่ 3

เกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของคานท์

คานท์ เป็นนักปรัชญาชาวตะวันตกที่เสนอความคิดทางจริยศาสตร์ในเรื่องเกณฑ์ตัดสินความดีคล้ายคลึงกับพุทธศาสนามาก ในหลักสำคัญคือ การใช้เจตนาเป็นเกณฑ์ตัดสินการกระทำ งานของคานท์ไม่ได้มีพื้นฐานจากความคิดทางศาสนา เขาไม่เชื่อในเรื่องชีวิตหลังความตายและผู้สร้างโลก ความคิดของคานท์ไม่ได้เกิดจากกรอบเหล่านี้ เกณฑ์ตัดสินความดีของคานท์มีลักษณะ เป็นสากลที่สามารถใช้ตัดสินการกระทำของมนุษย์ทุกคนโดยมีความคิดพื้นฐานว่า มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีเหตุผล (rational being) ความดีเป็นเรื่องที่ไม่จำเป็นต้องสอน เพียงแต่เขาใช้ปัญหาเขาจะเป็นคนดีได้

เจตนาของผู้กระทำ

มโนทัศน์ที่สำคัญในจริยศาสตร์ของคานท์ คือ เรื่องหน้าที่ หรือพันธะทางศีลธรรม ความถูกต้องของการกระทำไม่ได้ขึ้นกับผลของการกระทำ แต่ความถูกต้องอยู่ในธรรมชาติภายในของการกระทำนั้นเอง ดังนั้นจริยศาสตร์ของคานท์มีลักษณะ เป็นแบบแผนนิยม (formalistic) กล่าวคือ ความถูกต้องของการกระทำไม่ขึ้นอยู่กับผลของการกระทำ¹

¹ John Hospers, Human conduct, 2nd ed. (New York: Harcourt Brace Jovanovich, Inc., 1961), p.264.

แบบแผนนิยม² (Formalism)

ลัทธิแบบแผนนิยมเห็นว่า มาตรฐานความประพฤติอยู่ในกฎศีลธรรม ซึ่งความถูกต้องหรือความผิดอยู่ในตัวมันเอง โดยไม่เกี่ยวกับผลของการกระทำ คุณค่าทางศีลธรรมจึงมีรูปแบบที่แน่นอนโดยตัวมันเองของการกระทำซึ่งเกิดจากการใช้หลักการที่ตายตัว เช่นเดียวกับภวคณิตศาสตร์ หรือตรรกวิทยา มนุษย์จะต้องไม่ถูกใช้เป็นเครื่องมือ เพราะมนุษย์มีจุดหมายในตัวเอง ลัทธินี้ไม่เชื่อว่าความถูกต้องและความผิดของการกระทำขึ้นอยู่กับผลของการกระทำ ถึงแม้จะเชื่อว่าผลดีเกิดจากการกระทำดี และผลชั่วเกิดจากการกระทำชั่ว แต่ความถูกต้องและความผิดอยู่ในธรรมชาติของสิ่งที่เรียกว่าดี และชั่วเอง

ความดีในทัศนะของคานท์แตกต่างจากความหมายของคนทั่วไป สำหรับคานท์มีเพียงสิ่งเดียวที่ดีโดยปราศจากเงื่อนไข คือ การมีเจตนาดี

ถึงกระนั้นก็ตามไม่ได้หมายความว่าเจตนาดีเป็นสิ่งที่ดีเพียงอย่างเดียว ยังมีสิ่งอื่น ๆ ดี เช่น สติปัญญา ไหวพริบ การตัดสินใจอย่างแน่วแน่ รวมทั้งพรสวรรค์อื่น ๆ หรือความกล้าหาญ ความเด็ดเดี่ยว และความบากบั่น เหล่านี้ก็เป็นสิ่งที่ดี และน่าพึงปรารถนาในหลาย ๆ แง่ แต่สิ่งพวกนี้ไม่ดีในทุกลักษณะ โดยที่มันอาจจะเลวได้ เมื่อมันเกิดจากเจตนาชั่ว สิ่งเหล่านี้จึงเป็นสิ่งดีที่มีเงื่อนไข คือดีตามเงื่อนไขอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ใช่ดีอย่างสมบูรณ์หรือดีในตัวมันเอง... การที่เจตนาดีเป็นสิ่งดีนั้นไม่ใช่เพราะผลที่มันเกิดจากเจตนาดีนั้น

² Harold H. Titus, Ethics for today, 3rd ed.

(New Delhi: Eurasia Publishing House (P.V.T.) LTD., 1957), pp. 123-124.

หรือเพราะเจตนาอื่นทำให้เราบรรลุเป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่ง แต่ดีเพราะมีเจตนาอย่างนั้น คือดีในตัวเอง โดยตัวเอง เราจะต้องถือว่ามีค่าสูงกว่าสิ่งใด ๆ หรือแม้แต่แรงโน้มถ่วงทั้งสิ้นรวมกัน แม้ผลออกมาไม่ดี หรือมีข้อจำกัดทางธรรมชาติอื่นทำให้เจตนาที่ดีนั้นไม่สามารถบรรลุจุดประสงค์และแม้จะใช้ความพยายามที่สุดแล้วก็ยังไม่บรรลุเป้าหมาย แต่เจตนาดีก็ยังมีค่าในตัวเองเสมอ³

อย่างไรก็ตามค่าน้ำไม่ได้อธิบายว่าผลไม่สามารถนำมาพิจารณาได้ หรือผลเป็นเรื่องไม่สำคัญ แต่ค่าน้ำที่กล่าวว่าคุณสมบัติทางศีลธรรมของการกระทำจะต้องไม่อาศัยผล เป็นเครื่องกำหนด คือเงื่อนไขทางศีลธรรมที่จำเป็นต่อชีวิต คือเจตนา

ตัวอย่างนี้จะช่วยอธิบายเกณฑ์ตัดสินความดีของค่าน้ำที่ได้ชัดเจนขึ้น

นายแดงช่วยคนที่กำลังจะจมน้ำให้รอดชีวิต เพราะมีเจตนาดีที่ต้องการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์โดยไม่ได้มุ่งหวังสิ่งใดจากการกระทำนี้ นายแดงกระทำไปโดยปราศจากแรงกระตุ้นใด ๆ นอกจากมีเจตนาดี

นายดำ ช่วยคนที่กำลังจะจมน้ำให้รอดชีวิต เพราะหวังว่าหลังจากการช่วยเหลือตนจะได้รับการชื่นชม และอาจได้รับผลตอบแทนที่คุ้มค่า นายดำกระทำไปเพราะมีจุดมุ่งหมายอยู่ภายในใจ ซึ่งเป็นแรงผลักดันให้เขาช่วยเหลือผู้อื่น

จากตัวอย่างการกระทำของนายแดงและนายดำ ถ้าพิจารณาว่าการกระทำของใครถูกต้องกว่ากัน คนที่ไปอาจตอบว่าการกระทำของทั้งสองคนถูกต้องเหมือนกันเพราะมองที่ผลของการกระทำว่า คนจมน้ำต่างรอดชีวิต และการ

³ Immanuel Kant, Foundation of the metaphysics of morals, trans, Lewis White Beck (New York: Macmillan Publishing Company, 1785), p.19.

ช่วยเหลือผู้ที่กำลังเดือดร้อนย่อมถูกต้องเสมอ แต่ถ้าถามต่อว่าการกระทำของบุคคลใดมีค่าทางศีลธรรมมากกว่า โดยใช้มาตรฐานทางศีลธรรมของคานท์ ก็จะต้องตอบว่า การกระทำของนายแดงถูกต้อง น่าสรรเสริญ และมีค่าทางศีลธรรม ส่วนการกระทำของนายดำถูกและน่าชื่นชม แต่ปราศจากคุณค่าทางศีลธรรม เพราะคานท์ตัดสินการกระทำที่มีค่าทางศีลธรรม โดยดูที่เจตนาของผู้กระทำไม่ใช่มองที่ผลเพียงประการเดียว

เจตนาดีกับหน้าที่

ในการพิจารณาค่าทั้งหมดของการกระทำใด ๆ เจตนาซึ่งดีในตัวเอง โดยปราศจากคุณสมบัติใด ๆ เป็นเงื่อนไขของการทำความดี

เจตนาดีต้องสัมพันธ์กับแรงกระตุ้นของหน้าที่

ค่าทางศีลธรรมของการกระทำหนึ่ง ๆ ขึ้นอยู่กับเจตนาของปัจเจกชน ซึ่งแสดงออกมาและจะมีค่าทางศีลธรรมได้ก็ต่อเมื่อเป็นการกระทำที่ทวนจากหน้าที่

ในทัศนะของคานท์ เมื่อมีการกระทำหนึ่ง ๆ เกิดขึ้น แรงกระตุ้นของการกระทำมี 2 ประเภท คือ

1. การกระทำที่เกิดจากแรงโน้มของอารมณ์ (inclination) ทั้งที่เป็นฝ่ายบวก เช่น ความเมตตาสงสาร และทางลบเช่น ความอิจฉาริษยา และเกิดจากเป้าหมายที่เป็นผลประโยชน์ส่วนตัวต่าง ๆ

2. การกระทำที่เกิดจากการสำนึกในหน้าที่ โดยผู้กระทำไม่มุ่งหวังผลประโยชน์ของตนหรือไม่คำนึงถึงผลใด ๆ ทั้งสิ้น

1. การกระทำที่เกิดจากแรงโน้มของอารมณ์

อารมณ์ของมนุษย์มีทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งจะมีผลต่อการกระทำของมนุษย์ในแง่ต่างๆ อารมณ์เป็นภาวะที่เกิดขึ้นกับจิตใจอย่างทันทีทันใด ถ้าอารมณ์ประเภทใดแรงก็จะเป็นตัวผลักดันให้มนุษย์กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งตามแรงผลักดันของอารมณ์ขณะนั้น อารมณ์จึงเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นโดยปราศจากการ

ใคร่ครองด้วยเหตุผล ดังตัวอย่างต่อไปนี้ ในเหตุการณ์หนึ่งชายคนหนึ่งถูกแรงกระแทกจากสิ่งภายนอกจึงก่อให้เกิดความรู้สึกสงสาร ทันทีนั้นเขาจะปฏิบัติต่อผู้อื่น ด้วยแรงกระตุ้นของความสงสาร ซึ่งตรงกับการกระทำที่ถูกต้อง คือการช่วยเหลือผู้อื่น แต่ในเวลาต่อมาเกิดเหตุการณ์เดียวกันหลายๆ ครั้ง เขารู้สึกคุ้นเคยกับสภาวะเช่นนี้ที่ตัวเองเคยเกิดความรู้สึกสงสาร แต่บัดนี้ความเคยชินทำให้ความรู้สึกของเขาเฉยเมย เขาจึงมองผ่านเหตุการณ์นั้นไป โดยไม่ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้อื่น เพราะเขาไม่ถูกแรงกระแทกต่อความรู้สึกของเขาจากสิ่งภายนอก

เหตุการณ์นี้แสดงให้เห็นว่า ถ้าบุคคลกระทำการใด ๆ เพราะถูกแรงผลักดันของอารมณ์ การกระทำของเขาจะไม่สม่ำเสมอ เปลี่ยนไปเปลี่ยนมาตามอารมณ์ในขณะนั้น ดังนั้นการที่จะตัดสินใจการกระทำโดยดูแค่ผลของการกระทำ และเห็นว่าผู้กระทำด้วยความเมตตาสงสารนั้นไม่เพียงพอสำหรับการตัดสินใจทางศีลธรรม เพราะการกระทำที่มีค่าทางศีลธรรมนั้นจะต้องเกิดจากหน้าที่ที่ผู้กระทำกระทำโดยปราศจากแรงกระตุ้นของอารมณ์และจุดมุ่งหมายใด ๆ

นอกจากนั้นเราไม่สามารถยืนยันได้ว่าอารมณ์ในทางบวก ลักษณะนิสัยที่ดี หรือสิ่งที่สังคมยึดถือว่าดี ซึ่งเป็นสิ่งกระตุ้นที่มองเห็น ๆ ว่าดี สิ่งเหล่านี้ อาจถูกใช้ เป็นเครื่องมือไปสู่เป้าหมายส่วนตัวหรือเป้าหมายที่เกิดโทษแก่สังคมได้ ถ้าไม่ถูกกำกับด้วยเจตนาดี

ตัวอย่าง โจรบางคนอาจใช้ความใจเย็นในการฆ่าเพื่อนบ้านเพื่อหวังทรัพย์สินได้ หรือนักการเมืองบางคนหวังที่จะได้ชื่อเสียง มีเกียรติในวงสังคม เพื่อเป้าหมายนี้เขาจึงสู้อุตุนแสดงความช่วยเหลือแก่คนจน โดยวิธีต่างๆ ซึ่งเขาตระหนักดีว่าการทุ่มเทครั้งนี้เกิดจากเป้าหมายส่วนตัวของเขานั่นเอง

สำหรับค่าน้ำหนักการที่จะตัดสินว่าการกระทำต่าง ๆ ดีหรือไม่นั้นต้องวิเคราะห์ว่าอะไรเป็นแรงจูงใจ ถ้าใช้อารมณ์เป็นแรงจูงใจไม่ว่าจะเป็นด้านบวกหรือด้านลบ หรือความรู้สึกที่เกิดจากความรักนั้น ค่าน้ำหนักที่ว่าแรงจูงใจเหล่านี้ไม่สามารถเป็นต้นตอของการทำความดีได้ จึงไม่ควรเอามาเกี่ยวข้องกับปฏิบัติหน้าที่ ค่าน้ำหนักเห็นว่าความรัก ความเมตตาสงสาร มิตรภาพ เป็นความรู้สึกทางบวกที่อันตรายเป็นได้คือ อาจทำให้บุคคลละเมิดจากหน้าที่ของตนก็ได้

2. การกระทำที่เกิดจากการสำนึกในหน้าที่

หลักของศีลธรรมที่ปรากฏในหนังสือ *Fundamental Principles of the metaphysics of morals* เขียนว่า

การกระทำที่จะมีค่าทางศีลธรรมจะต้องเกิดจากหน้าที่ ค่าทางศีลธรรมของการกระทำที่เกิดจากหน้าที่นั้น มิได้อยู่ที่จุดหมายที่ต้องการจะบรรลุถึง แต่อยู่ในหลักการส่วนตัว (maxim) ที่ได้ก่อให้เกิดการกระทำนั้น ค่าทางศีลธรรมมิได้ขึ้นอยู่กับการที่เป้าหมายบรรลุผลเป็นจริง แต่อยู่ที่หลักการของเจตนาที่ได้ก่อให้เกิดการกระทำขึ้น โดยไม่ต้องคำนึงถึงเป้าหมายที่ต้องการหรือกล่าวโดยสรุปว่า "การกระทำของมนุษย์ดีในแง่มีศีลธรรมได้ไม่ใช่เพราะการกระทำจากแรงกระตุ้นของอารมณ์ หรือเพราะเป็นการกระทำเพื่อหวังในประโยชน์ส่วนตัว แต่เพราะเป็นการกระทำที่ปฏิบัติโดยหน้าที่"⁴

คานท์แบ่งการกระทำของมนุษย์เป็น 3 ประเภท

1. การกระทำที่ขัดแย้งกับหน้าที่ เช่น การโกงต่อผู้ไม่รู้, การขโมย
2. การกระทำที่บังเอิญตรงกับหน้าที่ หรือสอดคล้องกับหน้าที่ โดยผู้กระทำเล็งการณ์ไกลต่อผลของการกระทำนั้น เช่น พ่อค้าซื้อสัตว์เพื่อหวังกำไรระยะยาว
3. การกระทำที่ทำจากการสำนึกในหน้าที่ ซึ่งเป็นหน้าที่ที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อกัน

การกระทำที่จำเป็นต้องอธิบายให้ชัดเจน คือ การกระทำที่บังเอิญตรงกับหน้าที่หรือสอดคล้องกับหน้าที่ซึ่งสามารถแยกได้ 2 ประเด็น คือ

1. กระทำเพราะหวังผล
2. กระทำเพราะเป็นหน้าที่

⁴ Immanuel Kant, *The moral law*, trans, H.J.Paton (London : Hutchinson University Library, 1969),p. 19.

ตัวอย่างต่อไปนี้จะแสดงให้เห็นการกระทำที่บังเอิญตรงกับหน้าที่โดย
กระทำจากแรงโน้มของอารมณ์

นายแดงที่ที่พุกแก่เพื่อนที่มาขอความช่วยเหลือ เพราะเกิดความสงสาร
การกระทำของนายแดงถูกกระตุ้นด้วยแรงโน้มของอารมณ์และความ
เป็นเพื่อน เขาจึงช่วยเหลือเพื่อนซึ่งการกระทำของเขาบังเอิญตรงกับหน้าที่ที่มนุษย์
พึงช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในทัศนะของคานท์การกระทำของนายแดงอาจจะถูกต้อง
แต่ไม่มีค่าทางศีลธรรมในตัวของการกระทำเอง เพราะค่าทางศีลธรรมนั้นต้องเกิด
จากการกระทำที่ปฏิบัติจากหน้าที่หรือกระทำจากความสำนึกในหน้าที่ ไม่ใช่กระทำ
เพราะเกิดจากแรงโน้มของอารมณ์ เช่น ความสงสาร ซึ่งในกรณีกลับกันถ้านาย
แดงไม่เกิดความสงสารโดยที่บุคคลที่มาขอความช่วยเหลือเป็นคนที่ไม่เคยรู้จักกันมา
ก่อน นายแดงอาจจะไม่ให้ความช่วยเหลือเช่นเดียวกันกับที่ช่วยเหลือเพื่อน
ของเขา

การกระทำของนายแดงจึงไม่ได้เกิดจากการสำนึกในหน้าที่ แต่บังเอิญ
ตรงกับหน้าที่ เพราะผู้กระทำถูกแรงกระตุ้นของอารมณ์ทางบวกผลักดันให้กระทำ

ตัวอย่าง การกระทำที่บังเอิญตรงกับหน้าที่แต่กระทำเพื่อผลประโยชน์
ส่วนตัว

พ่อค้าคนหนึ่งไม่เอาเปรียบลูกค้าโดยกำหนดราคาตายตัวไว้ และขาย
สินค้าในราคายุติธรรมแก่ลูกค้าที่ขาดประสบการณ์ ทุกคนสามารถซื้อสินค้าในราคา
เท่ากัน การกระทำเช่นนี้ดูเหมือนว่าพ่อค้ากระทำจากหน้าที่โดยยึดหลักความซื่อสัตย์
เป็นหลัก แต่ความจริงแล้วผลประโยชน์ต่างหากที่ทำให้เขาจำต้องปฏิบัติเช่นนี้
โดยที่เขาเล็งการณ์ไกลไว้แล้วว่า เมื่อลูกค้าเชื่อใจในการบริการเช่นนี้ เขาก็
สามารถเรียกลูกค้าได้เยอะ ๆ และความเชื่อใจของลูกค้าจะทำให้กิจการของ
เขาเจริญขึ้นไปเรื่อย ๆ ดังนั้นเป้าหมายส่วนตัวของการกระทำครั้งนี้คือผลกำไร
ซึ่งเป็นแรงจูงใจในการกระทำ

ในทัศนะคานท์ การซื่อสัตย์แบบนี้ไม่มีอะไรน่าสรรเสริญในแง่ศีลธรรม
เพราะการที่พ่อค้าซื่อสัตย์นั้นมิใช่เพราะความสำนึกในหน้าที่ว่ามนุษย์ควรยึดถือ
ความซื่อสัตย์ แต่เพราะเขาหวังผลบางอย่าง เขาจึงกระทำเช่นนี้



ตัวอย่างนี้คนภายนอกดูแล้วอาจคิดว่าพ่อค้าเป็นคนดี แต่ตัวเขาเอง
ย่อมรู้ว่าอะไรคือแรงจูงใจในการกระทำ และเขาเป็นคนดีจริงหรือไม่
บางครั้งสิ่งที่ เป็นหน้าที่ของ เราตรงกับสิ่งที่เรามีแรงโน้มที่จะทำ
ดังตัวอย่าง

การรักษาชีวิตตนเองนั้น เป็นหน้าที่อย่างหนึ่ง และคนส่วนใหญ่มักมีแรง
โน้มที่จะทำเช่นนั้น แต่กระนั้นก็ตามการที่คนส่วนมากดูแลรักษาชีวิตตนเป็นอย่างดี
อยู่เสมอนั้นก็ไม่มีค่าในตัวและคติที่เขายึดถือในการรักษาชีวิตนั้นก็ไม่มีค่าทาง ศีลธรรม
เขาเหล่านั้นรักษาชีวิตตนเอง ซึ่งเป็นไปตามหน้าที่ แต่ไม่ใช่เพราะกระทำโดยหน้าที่
แต่ถ้ามีชายคนหนึ่ง ประสบความทุกข์อย่างสาหัสในชีวิต ซึ่งทำให้เขา
หมดอาลัยกับการมีชีวิตอยู่ แต่เขาเป็นคนเข้มแข็งสู้อดทนกับสภาวะ เลวร้ายที่เกิด
ขึ้นกับชีวิตตนเอง จึงรักษาชีวิตไว้โดยปราศจากความรักในชีวิต และที่รักษาไว้ไม่
ใช่เพราะแรงโน้ม แต่เพราะสำนึกว่าเป็นหน้าที่ที่มนุษย์ควรรักษาชีวิตของตนเอง
การกระทำเช่นนี้จึงจะนับว่ามีความหมายในแง่ศีลธรรม

จากตัวอย่างนี้จะเห็นว่าหน้าที่ และแรงโน้มผลักดันให้เรามีพฤติกรรม
เดียวกัน ซึ่งทำให้เราไม่จำเป็นต้องคิดเรื่องหน้าที่แต่ในกรณีที่สถานการณ์ที่หน้าที่
และแรงโน้มของอารมณ์ขัดแย้งกัน เราจะทำอย่างไรซึ่ง เป็นการพิสูจน์อย่าง ชัดเจน
ว่าเราจะทำตามแรงโน้ม หรือฝืนแรงโน้มเพราะสำนึกในหน้าที่ เช่น การรักษา
สัญญาซึ่ง เป็นหน้าที่ที่เราต้อง ซื่อสัตย์ต่อพันธะสัญญา แต่เราก็ไม่ปรารถนาที่จะทำ
เราต้อง เลือกเอาที่จะฝืนแรงโน้ม เพื่อทำตามหน้าที่หรือตามแรงโน้มซึ่งขัดกับหน้าที่
ในสถานการณ์นี้แหละที่สามารถทดสอบว่าเราจะ เป็นคนดีจริงหรือไม่

ลักษณะของสถานการณ์ทางศีลธรรมส่วนใหญ่จะเป็นเช่นนี้คือ หน้าที่ผลล
คตินำมนุษย์กระทำอย่างหนึ่ง และแรงโน้มของอารมณ์ผลักดันให้มนุษย์กระทำอีก
อย่างหนึ่ง ซึ่ง เป็นการทดสอบว่ามนุษย์มีความเข้มแข็งพอหรือไม่ที่จะทำความดี

การทำตามหน้าที่ คือ การทำตามเหตุผล

การกระทำตามหน้าที่คือการกระทำที่ไม่ได้คาดหวังผลอันใดอันหนึ่งที่จะเกิดขึ้นไม่ว่าผลนั้นจะเป็นประโยชน์หรือเป็นโทษ และไม่ว่าผลนั้นจะตกแก่ตัวเองหรือจะตกแก่ผู้อื่น หรือกล่าวว่ามีใช่เป็นการกระทำที่กระทำเพื่อประโยชน์ใด ๆ ทั้งสิ้น คานท์เชื่อว่ามนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีเหตุผล (rational being) ที่ทุกคนมีติดตัวมาแต่กำเนิด และเหตุผลมีหน้าที่ควบคุมการกระทำของมนุษย์ เหตุผลในทัศนะของคานท์ทำหน้าที่ 2 ประการคือ

1. เหตุผลเชิงทฤษฎี (theoretical reason) มีหน้าที่แสวงหาความรู้ที่เป็นความจริง เช่นความรู้ทางวิทยาศาสตร์

2. เหตุผลเชิงปฏิบัติ (practical reason) มีหน้าที่สร้างความรู้ทางจริยธรรม เป็นตัวที่ตัดสินว่ามนุษย์ควรทำหรือไม่ควรทำ มีหน้าที่แยกพิจารณาความเป็นไปได้ให้แก่มนุษย์โดยมาจากการมีเสรีภาพของเจตจำนง

เหตุผลที่ทำให้เราทำตามหน้าที่คือ เหตุผลเชิงปฏิบัติ ซึ่งมีใช่เป็นตัวที่นามมนุษย์ไปสู่ความสุข แต่เป็นตัวที่สร้างเจตจำนงที่ดีในตัวเอง ดังที่คานท์กล่าวไว้ว่า

หน้าที่ของเหตุผลคือ เหตุผลไม่สามารถนำเจตจำนงไปสู่เป้าหมายและทำให้เราประสบความพอใจในเป้าหมายได้ ซึ่งหน้าที่นี้สัญชาตญาณทำได้ดีกว่า แต่เหตุผลเป็นอยู่ในฐานะของสมรรถนะทางปฏิบัติ (practical faculty) นั่นคือ เป็นสิ่งหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อเจตจำนงของเรา ธรรมชาติได้สร้างให้อวัยวะต่าง ๆ มีหน้าที่อย่างเหมาะสม เช่นเดียวกัน หน้าที่ที่เหมาะสมของเหตุผลคือ ต้องสร้างเจตจำนงที่ดีในตัวเอง ไม่ใช่ดีในฐานะที่เป็นวิถีทางนำไปสู่ผลแห่งความสำเร็จ"⁵

⁵ Beck, Foundation of the metaphysics of morals, p.12.

เพราะฉะนั้นผู้มนุษย์ทุกคนเข้าเหตุผลหรือปัญหาพิจารณาในการกระทำ การกระทำของเขาจะถูกต้องตามหลักจริยธรรม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือทุกคนจะ เห็นกฎศีลธรรมเหมือนกันหมด จะไม่มีใครที่ทำตามหลักที่เขาไม่สามารถจงใจให้เป็นกฎสากล เพราะการกระทำอย่างนั้นเป็นการขัดแย้งกับเหตุผลโดยตรงแต่ถ้าเขายังติดอยู่กับกระแสของแรงโน้มต่างๆ เช่น อารมณ์ ความรู้สึก ผลประโยชน์ ค่านิยม สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เหล่านี้จะทำให้การกระทำในแง่ศีลธรรมของแต่ละคน แตกต่างกัน

คานท์เห็นว่าสิ่งที่มีค่าในชีวิต คือ การทำตามหน้าที่ทางศีลธรรมมิใช่ การแสวงหาความสุข ความสุขจะมีได้ก็ต่อเมื่อเราได้สิ่งที่เราต้องการกลับมา เพราะฉะนั้นความสุขจึงเป็นเงื่อนไขที่มนุษย์กระทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการมา การที่มนุษย์ทำตามกฎศีลธรรมเป็นเพราะมนุษย์ทำจากเจตจำนงภายใน ของตัวเองโดยมีเหตุผลเป็นพื้นฐาน ดังนั้นมนุษย์จึงมิได้ถูกบังคับจากเงื่อนไขภายนอก เช่น จากพระเจ้า กฎหมาย หรือเป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่ง เมื่อมนุษย์ทำตามเหตุผลของตนเอง เขาจะถูกต้องตามหลักจริยธรรม ดังนั้นเหตุผลซึ่งเป็นตัวผูกพันมนุษย์กับกฎศีลธรรมจึงทำให้มนุษย์มีมาตรการความประพฤติที่มี กฎเกณฑ์ของตัวเอง นั่นคือ ทำให้มนุษย์เข้าใจและรู้จักการกระทำตามหน้าที่

กฎศีลธรรม (The Moral Law)

การกระทำที่ตั้งอยู่บนเหตุผลคือ การกระทำที่เกิดจากกฎศีลธรรม กฎศีลธรรมเป็นเหมือนหัวใจของการเสนอจริยศาสตร์ของคานท์ ซึ่งเป็นกฎที่ใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินความดีมีลักษณะ เป็นสากลที่ใช้ได้กับมนุษย์ทุกคน เป็นกฎเดียวที่บอกถึงกฎศีลธรรมทั้งหมดที่ปรากฏในโลกแห่งประสบการณ์ ในการตัดสินการกระทำว่าดีหรือชั่ว โดยการนำกฎศีลธรรมไปใช้กับเหตุการณ์เฉพาะต่างๆ ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ กฎศีลธรรมปรากฏลักษณะของคำสั่งที่ปราศจากเงื่อนไขเพื่อให้เข้าใจกฎศีลธรรมชัดเจนขึ้น จำเป็นต้องอธิบายคำสั่งในทัศนะของคานท์ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1. คำสั่งมีเงื่อนไข (Hypothetical Imperative) เป็นหลักความประพฤติที่กระทำเพื่อนำไปสู่จุดประสงค์โดยผู้กระทำตั้งเป้าหมายในผลของการกระทำนั้นจึงมีใช่เป็นหลักการที่กระทำเพื่อความดี ปรากฏในรูปแบบประโยคที่ว่า

"ถ้าฉันมีเจตนาต่อเป้าหมายนี้ ฉันควรจะทำเช่นนั้น"

"ถ้าฉันซื่อสัตย์ ฉันก็จะได้รับความเชื่อถือจากผู้บังคับบัญชา"

จริงอยู่ความซื่อสัตย์ยอมทำให้เขาได้รับความเชื่อถือ แต่คนก็ถือว่าการทำความดีนั้นต้องไม่กระทำเพราะมันนำผลดีมาให้ แต่กระทำเพราะความซื่อสัตย์เป็นสิ่งที่ ถ้ามนุษย์แสดงความซื่อสัตย์เนื่องจากเขาต้องการได้รับความเชื่อถือ แต่ถ้าเขาไม่ต้องการความเชื่อถือเขาคงไม่แสดงความซื่อสัตย์ออกมา ดังนั้นการทำความดีตามคำสั่งมีเงื่อนไขจึงเป็นคำสั่งที่สั่งให้เรากระทำสิ่งซึ่งดีในฐานะที่เป็นเครื่องมือไปสู่เป้าหมายที่เราตั้งเจตนาไว้

2. คำสั่งเด็ดขาด (Categorical Imperative) คือ คำสั่งที่ปราศจากเงื่อนไขใด ๆ เราทำตามคำสั่งเพราะเราเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีที่เราไม่มีเป้าหมายใด ๆ ในการกระทำนั้น ๆ การทำตามคำสั่งเด็ดขาดจึงไม่ใช่วิถีทางที่นำไปสู่ความสำเร็จของสิ่งใด ๆ และไม่สัมพันธ์กับความต้องการของใคร ๆ คำสั่งเด็ดขาดไม่ได้ให้เรากระทำในสิ่งที่คาดหวังไว้แล้วว่าจะนำไปสู่ความก้าวหน้า เพราะสำหรับคานท์ ความสุขและความทุกข์ไม่ใช่ว่าเป็นสิ่งจำเป็นต่อจริยธรรม คำสั่งนี้ไม่ได้สั่งให้เราทำตามแรงกระตุ้นใด ๆ จึงเป็นคำสั่งที่ปราศจากเงื่อนไข เป็นเรื่องของหน้าที่ สิ่งที่เราควรจะทำซึ่งเกิดขึ้นกับบุคคลที่มีความคิดทางศีลธรรมจึงปรากฏในรูป

"จงทำอย่างนี้ เพราะอย่างนี้ถูก"

"จงซื่อสัตย์ เพราะความซื่อสัตย์เป็นสิ่งที่ดี"

กฎศีลธรรมมีลักษณะเป็นคำสั่งเด็ดขาดซึ่งประกอบด้วยหลัก 3 ประการ⁶ ต่อไปนี้ ซึ่งในหลักใดหลักหนึ่งสามารถบอกลักษณะของหลักหนึ่งได้

⁶ Titus, Ethics for today, p. 123.

- 1. หลักของความเป็นสากล (The Principle of Universality)
- 2. หลักของมนุษย์ในฐานะที่มีเป้าหมายในตัวเอง (The Principle of humanity as an end-in-itself)
- 3. กฎแห่งเสรีภาพ (The Principle of autonomy)

- 1. หลักความเป็นสากล (The Principle of Universality)
กฎศีลธรรมของคานท์จะมีลักษณะ เป็นสากลซึ่งมีเพียงกฎเดียว

โดยผู้กระทำใช้หลักนี้เป็นหลักในการกระทำ โดยถามตัวเองว่า

"ในการกระทำนี้เราสามารถจงใจได้ในเวลาเดียวกันที่จะทำให้ หลักการส่วนตัว⁷ (maxim) ของเรากลายเป็นกฎสากล"⁸

ในเหตุการณ์ใด ๆ ก็ตาม ถ้าเราสามารถจงใจให้หลักการส่วนตัวของเขาเป็นกฎสากลได้ การกระทำของเขาก็ถูกต้องและมีค่าทางศีลธรรม ดังนั้นกฎนี้เมื่อมันเป็นสากลก็ต้องไม่มีการยกเว้นให้แก่ใคร ถ้ามันถูกต้องสำหรับตัวท่านที่จะทำมันได้ แต่ผิดสำหรับคนอื่นที่จะทำมัน มันก็จะผิดสำหรับท่านที่จะทำมันด้วย ท่านไม่สามารถยกเว้นได้ว่ามันถูกต้องที่ฉันจะทำแต่ผิดที่ทุกคนทำตาม

⁷ หลักการส่วนตัว (maxim) ในความหมายของคานท์ หมายถึง กฎการกระทำกฎหนึ่งที่บุคคลหนึ่งใช้ดำเนินตาม เป็นนโยบายในการดำเนินชีวิตของตัวเอง หลักการส่วนตัวจึงมีลักษณะ เป็นอัตนัยที่บ่งบอกว่า เป็นกฎของฉัน หรือกฎของเขา ซึ่งจะมีความหมายตรงข้ามกับกฎปรนัย ดังนั้นหลักการส่วนตัวจึง เป็น (material maxims) โดยถูกแปลงเป็นการกระทำเฉพาะที่เกิดจากแรงโน้ม และผลที่ตั้งเป้าหมายไว้ ดังนั้นความดีที่มีค่าทางศีลธรรมจึงไม่ได้มาจาก material maxims แต่มาจาก formal maxim ซึ่งเป็นหลักการส่วนตัวที่กระทำเพื่อหน้าที่ โดยไม่ขึ้นกับความพอใจของแรงโน้มใด ๆ

⁸ Beck, Foundations of the metaphysics of morals, p.39.

คำสั่งทางศีลธรรม คือ กฎเกณฑ์หนึ่งซึ่งบ่งบอกถึงมโนทัศน์ที่มีลักษณะปราศจากเงื่อนไข (unconditional) และเป็นปรนัย (objective) ดังนั้นจึงเป็นกฎที่จริงที่สามารถนำไปใช้ได้กับทุกสังคม (universally valid necessity) และเป็นกฎที่มีลักษณะตรงข้ามกับแรงโน้มถ่วงทางอารมณ์ (inclination) ดังนั้นกฎศีลธรรมจึงเป็นกฎที่แตกต่างจากกฎแห่งความชำนาญ (rules of skill) และคำแนะนำเพื่อความรอบคอบ (Counsels of prudence) คำแนะนำ (counsels) จริง ๆ แล้วก็เกี่ยวข้องกับความจริงจำเป็น (necessity) แต่เป็นความจริงจำเป็นที่ถูกยึดภายใต้เงื่อนไขตามอัตนัย นั่นคือ ขึ้นอยู่กับว่ามันนำความสุขมาให้แก่ใคร⁹

คานท์ยกตัวอย่างทั้ง 4 ต่อไปนี้เพื่ออธิบายหลักความเป็นสากล

1. การโกหก
2. การฆ่าตัวตาย
3. การไม่สนใจที่จะพัฒนาตัวเอง
4. การปฏิเสธที่จะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์

จากตัวอย่างทั้ง 4 ที่คานท์ยกมาเพื่ออธิบายหลักความเป็นสากล ผู้วิจัยจะกล่าวถึงตัวอย่างเรื่องการโกหก และการฆ่าตัวตายเพื่ออธิบายหลักความเป็นสากล แต่ตัวอย่างเรื่องการโกหกสามารถอธิบายหลักความเป็นสากลได้ชัดเจนที่สุด

1. การโกหก

ชายคนหนึ่งตั้งใจยืมเงินจากเพื่อนโดยเขาไม่ตั้งใจที่จะคืนเงิน หลักการส่วนตัวของการกระทำที่เขาตั้งใจคือ

⁹ Ibid., p. 34.



"เมื่อไรก็ตามที่ฉันเดือดร้อนเรื่องเงินฉันจะยืมเงินและทำสัญญาที่จะจ่ายเงินคืนทั้งที่ฉันรู้ว่าฉันไม่สามารถทำเช่นนั้นได้"

สำหรับคานท์หลักการส่วนตัวนี้ไม่สามารถจงใจให้เป็นหลักการของทุกคนได้ตลอดไป เพราะว่าถ้าทุกคนทำตามหลักการนี้การทำสัญญาและจุดมุ่งหมายต่าง ๆ ของการทำสัญญาจะเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ เพราะไม่มีใครเชื่อถือเมื่อเขาได้ทำสัญญากับใครก็ตาม โดยข้อเท็จจริงแล้วเมื่อไรก็ตามที่มีการทำสัญญาเกิดขึ้นอย่างน้อยที่สุดฝ่ายหนึ่งที่เป็นเจ้าของสัญญาจะต้องเชื่อในอีกฝ่ายหนึ่งที่มาขอทำสัญญา แต่ถ้าผู้ที่มาขอทำสัญญาไม่ตั้งใจที่จะรักษาสัญญา และเจ้าของสัญญาเองก็ไม่ตั้งใจที่จะรับสัญญาของอีกฝ่ายหนึ่งโดยไม่เชื่อว่าอีกฝ่ายหนึ่งจะทำตามสัญญาได้ การทำสัญญาก็จะไม่มี ความหมายอะไร เพราะฉะนั้นถ้าลูกหนี้หรือผู้ทำสัญญามีความจงใจที่จะไม่ทำตามสัญญาโดยโกหกกับเจ้าหนี้และจงใจที่จะให้หลักการนี้เป็นกฎสากล สัญญาก็จะไม่มี ความหมายอีกต่อไปเพราะความหมายของสัญญาที่ถูกต้องนั้นต้องเกิดขึ้นจากความเชื่อถือของทั้งสองฝ่าย คานท์เห็นว่า

เนื่องจากความเป็นสากลของกฎที่เขาตั้งขึ้นหมายความว่าใครก็ตาม ที่เชื่อว่าตัวเองจำเป็นต้องทำสัญญาเนื่องจากเงื่อนไขส่วนตัว คือ การจงใจที่จะไม่รักษาสัญญาและคาดหวังผลของการกระทำ กฎของเขาย่อมเป็นสิ่งที่ เป็นไปไม่ได้ เพราะไม่มีใครเชื่อถือที่จะทำสัญญากับเขา แต่จะหัวเราะเยาะกับการยืนยันที่ไร้สาระของเขา^{๙๐}.

จากข้อความนี้แสดงให้เห็นว่าการจงใจที่จะให้หลักของตนเป็นกฎสากลนั้นไม่เกี่ยวข้องกับผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำ แต่การจงใจไม่ได้ที่จะให้หลักใดหลักหนึ่ง เป็นกฎสากลนั้นเป็นเรื่องของการขัดแย้งตัวเอง เช่น ลักษณะของการโกหกนั่นเองที่ไม่สามารถจะทำให้ผู้โกหกจงใจให้การโกหกเป็นกฎสากลได้

^{๙๐}. Ibid., p.40

ตัวอย่างนี้จะ เข้าใจได้ชัดเจนขึ้น ถ้านามมาเปรียบเทียบกับ ลัทธิประโยชน์นิยม ซึ่งยึดเอาผลของการกระทำอันได้แก่ประโยชน์สุขมาเป็นเกณฑ์ ตัดสินการกระทำ

ในกรณีที่ชายคนหนึ่งจำเป็นต้องพูดโกหก เพื่อทำสัญญาขี้มเงิน จากเพื่อน เพื่อนำเงินนี้ไปช่วยครอบครัวที่กำลังเดือดร้อนอย่างหนัก ความจำเป็น ที่เขาต้องโกหกเพื่อนำเงินไปช่วยทำให้ครอบครัวของเขาพ้นจากความเดือดร้อน โดยที่เขาเห็นว่าเงินก้อนนี้ไม่ได้ทำให้เพื่อนของเขาได้รับความเดือดร้อน สำหรับ ประโยชน์นิยมเห็นว่า การโกหกของชายคนนี้ไม่ผิดเพราะ เขาจำเป็นต้องโกหก เพื่อความสุขแก่คนจำนวนมากกว่า เกณฑ์ตัดสินความถูกผิดของการกระทำลัทธิ ประโยชน์นิยมถือเอาปริมาณของความสุขเป็นตัวตัดสิน

ส่วนกฎสากลของคานท์ ถ้าหลักการส่วนตัวของบุคคลไม่ สามารถจงใจให้เป็นกฎสากลได้ หลักการนั้นก็ผิดโดยไม่สนใจเงื่อนไขใดๆ ทั้งสิ้น

2. การฆ่าตัวตาย

คานท์เห็นว่า มนุษย์ที่มีเหตุผลควรจะมีหน้าที่รักษาชีวิตของตนเองไว้ เขาไม่มีสิทธิ์ที่จะทำลายชีวิตตนเองตามแรงผลักดันของแรงโน้มถ่วง อารมณ์หรือจากสาเหตุต่าง ๆ ตัวอย่าง

ชายคนหนึ่งหลังจากที่ประสบเคราะห์ร้าย ทำให้เขารู้สึกหมดหวังกับการมีชีวิตอยู่ต่อไป จึงตั้งใจที่จะฆ่าตัวตายเพื่อหลีกเลี่ยงความทุกข์ เขาได้ถาม ตัวเองว่ามีเหตุผลเพียงพอหรือไม่ ที่เขาสามารถจัดการกับชีวิตของตนเอง เขา จึงตั้งใจที่จะทำให้หลักการส่วนตัวของเขาเป็นกฎสากล โดยถามว่า

"เพราะความรักตนเอง ข้าพเจ้าจึงใช้หลักการของข้าพเจ้า โดยการทำให้ชีวิตสั้นลง เพราะเวลาที่ผ่านมาย่าพเจ้าประสบความทุกข์มากกว่า ความสุข การมีชีวิตอยู่ต่อไปกับการเผชิญกับความทุกข์จึงไม่มีความหมายอีกต่อไป"

สำหรับคานท์หลักการนี้ไม่สามารถจงใจให้เป็นกฎสากลได้ เพราะ มันขัดแย้งกับกฎแห่งธรรมชาติ ถ้าทุกคนประสบความทุกข์และมีสิทธิ์ที่จะจัดการกับ ชีวิตของตนเองโดยการฆ่าตัวตาย ในโลกนี้อาจจะ ไม่มีมนุษย์หลงเหลืออยู่เลย ซึ่ง ขัดแย้งกับระบบธรรมชาติ ดังนั้น หลักการใดที่ขัดแย้งกับธรรมชาติมันก็ขัดแย้งกับ หลักการของความเป็นสากลอีกประเด็นหนึ่งด้วย การฆ่าตัวตายคือการนำชีวิตของ

ตนเอง เป็นเครื่องมือเพื่อจุดมุ่งหมายบางอย่าง ดังนั้นหลักการนี้จึงไม่สามารถจ
งใจให้เป็นกฎสากลได้ การฆ่าตัวตายจึงเป็นการกระทำที่ผิดอย่างไม่มีข้อแม้

ตัวอย่างของคานท์ที่ถือว่าเป็นการกระทำที่ผิดศีลธรรมอย่างไม่มี
ข้อแม้คือ การพูดปด การขโมย การฆ่าตัวตาย ฯลฯ เพราะผู้กระทำไม่สามารถ
จงใจให้การกระทำเหล่านี้เป็นสากลได้

2. หลักของมนุษย์ในฐานะที่เป็นจุดมุ่งหมายในตัวเอง

(The Principle of Humanity as an end-in-itself)

กฎศีลธรรมของคานท์อาจพูดในรูปใหม่ว่า "จงปฏิบัติต่อมนุษย์ไม่ว่า
จะเป็นตัวท่านเองหรือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน โดยถือว่าเขาเป็นจุดหมายในตัวเอง
อย่าถือเขาเป็นเพียงเครื่องมือ"¹⁰

คานท์เน้นในเรื่องความมีคุณค่าในตัวเองของบุคคล โดยถือว่ามนุษย์
ที่มีเหตุผลควรปฏิบัติต่อตัวเองและบุคคลอื่นในฐานะที่มีจุดหมายในตัวเอง มิใช่ใช้
ตัวเองและบุคคลอื่นเป็นเครื่องมือไปสู่จุดหมายใด ๆ โดยคานท์แยกความแตกต่าง
ระหว่างสิ่งของกับบุคคล สิ่งของมีคุณค่าสัมพัทธ์ มันจะมีค่าเมื่อถูกใช้ เป็นเครื่องมือ
ไปสู่ความพอใจหรือความสุขของมนุษย์ ส่วนบุคคลมีคุณค่าสมบูรณ์ในตัวเองและเป็น
อยู่ในฐานะที่มีจุดหมายในตัวเอง คานท์เห็นว่า เราอาจจะใช้สิ่งของในฐานะที่
เป็นเครื่องมือไปสู่จุดมุ่งหมายของเราแต่เมื่อเราใช้บุคคลอื่นในฐานะที่เป็นเครื่อง
มือไปสู่เป้าหมายอย่างหนึ่ง เรากำลังลดความเป็นบุคคลในตัวเขาให้ เท่ากับเป็น
วัตถุสิ่งของ และเป็นการละเมิดความเป็นบุคคลในตัวเขาด้วย การปฏิบัติต่อคนอื่น
ในลักษณะนี้จึงผิด เพราะการเคารพในความเป็นบุคคลเป็นหลักการสำคัญในจริย-
ศาสตร์ของคานท์

¹⁰ Ibid., p.47.

Professor W.K. Wright กล่าวถึง กฎศีลธรรมว่า เมื่อนำหลักการนี้ มาใช้กับปัญหาสังคมจะพบว่า การไร้ทาส เป็นความผิด เพราะทาสถูกใช้ เพื่อประโยชน์ของคนอื่น และไม่ได้รับการปฏิบัติในฐานะที่มีจุดหมายในตัวเอง

กิจการโสเภณีเป็นความผิด เพราะผู้หญิงถูกใช้เป็นเครื่องสนองไปสู่ ความปรารถนาของผู้ชายโดยการลดค่าในความเป็นบุคคลของผู้หญิงลง แม้ผู้ หญิงยินยอมที่จะให้ปฏิบัติเช่นนั้น การยินยอมส่วนตัวของผู้หญิงก็แสดงถึงการลด ระดับความเป็นบุคคลของตัวเอง ซึ่งผิดกฎศีลธรรมเพราะไม่เคารพความเป็น บุคคลของตัวเอง...¹¹

การฆ่าตัวตาย การพุดบด การดื่มสุรา การเล่นการพนัน เป็นตัวอย่าง ของการลดระดับความเป็นบุคคลของตัวเองและใช้ผู้อื่นเป็นเครื่องมือ หรือเป็น การกระทำที่ไม่ปฏิบัติต่อตนเองอย่างมีจุดหมาย

ดังนั้น การที่มนุษย์มีจุดหมายในตัวเอง มีคุณค่า มีศักดิ์ศรีในตัวเอง มีเหตุผล และมีศีลธรรมที่ซ่อนอยู่ในตัว มนุษย์จึงมีสิทธิ์ที่จะเรียกร้องในสิ่งที่มีค่า และความมีศักดิ์ศรี โดยไม่ก้าวท้าวและเคารพความเป็นบุคคลของผู้อื่นด้วย

3. กฎแห่งเสรีภาพ (The Principle of autonomy)

กฎศีลธรรมของคานท์สามารถอธิบายได้อีกอย่างโดยใช้กฎแห่ง เสรีภาพอธิบาย ซึ่งการพูดถึงกฎแห่งเสรีภาพก็คือการพูดถึง หลักของความเป็น สากกล (The Principle of universality) หรือพูดถึงหลักของมนุษย์ใน ฐานะที่มีเป้าหมายในตัวเอง (The Principle of humanity as an end-in-itself) กฎแห่งเสรีภาพมาจากการรวมกันของกฎสากลและกฎที่มนุษย์มีเป้าหมายในตัวเอง กฎแห่งเสรีภาพกล่าวว่า "จงกระทำในลักษณะที่เจตจำนง ของท่านสามารถถือได้ว่าตัวมันเอง เป็นผู้สร้างกฎสากลไปด้วยในขณะเดียวกัน

¹¹ William K. Wright, General introduction to ethics (New York: The Macmillan Co., 1929), p.306.

โดยผ่านหลักการส่วนตัวของเจตจำนงเอง"¹² กล่าวคือ มนุษย์ในฐานะที่เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีเหตุผล (rational being) จึงมีเป้าหมายในตัวเอง จึงเป็นผู้สร้างกฎขึ้นมาโดยการจงใจให้หลักการส่วนตัว (maxim) ของเขาเป็นสากล และเขาเป็นผู้ปฏิบัติตามกฎนั้นเขาจึงมีเสรีภาพในแง่เป็นผู้กำหนดกฎสากล ด้วยตัวเองโดยปราศจากคำสั่งของใคร ซึ่งหมายถึง บุคคลอื่น หรือคำสั่งของพระเจ้า แต่เป็นการกำหนดจากความมีเหตุผลซึ่งอยู่ภายในตัวของ เขาเองไม่ใช่อุปการกำหนดจากเงื่อนไขภายนอก

กฎแห่งเสรีภาพจะมีลักษณะ เป็นคำสั่งเด็ดขาดเมื่อกล่าวว่า "ฉันควรจะทำสิ่งนี้" ความหมายก็คือ เพราะสิ่งนี้ดีฉันจึงทำสิ่งนี้ ฉันกระทำโดยปราศจากเงื่อนไขของอำนาจ หรือผลประโยชน์ใด ๆ หรือจากแรงโน้มของอารมณ์ตัวเอง แต่ฉันทำเพราะ เหตุผลของฉันจงใจให้กระทำ เมื่อเปรียบเทียบกับคำสั่งมีเงื่อนไขซึ่งปรากฏในรูปที่ว่า "ฉันควรทำสิ่งนี้ ถ้าฉันต้องการสิ่งนั้น" ซึ่งแสดงถึงเจตจำนงของฉันต้องอยู่ใต้อำนาจของกฎภายนอก ฉันกระทำเพื่อผลประโยชน์บางอย่างที่ซ่อนอยู่ถ้าฉันไม่ต้องการสิ่งนั้น ฉันก็จะไม่ทำ เงื่อนไขของความต้องการสิ่งนั้นกำหนดให้ฉันกระทำลงไป การทำตามคำสั่งมีเงื่อนไขจึงไม่มีเสรีภาพอย่างแท้จริง

ดังนั้นกฎแห่งเสรีภาพจึง เป็นการบรรยายถึงกฎศีลธรรมอีกแห่งหนึ่งที่คานท์ต้องการชี้ให้เห็นว่าการทำตามกฎสากลมิได้หมายความว่า rational being จะอยู่ใต้อำนาจของกฎสากลแต่การทำตามกฎสากลคือ การที่ rational being ทำตามกฎที่เขาจงใจสร้างขึ้นมาเองจากความมีเหตุผลของเขา ซึ่งคานท์ก็เห็นว่ากฎศีลธรรมได้มาจากการที่เราดูตัวเองจากการสำรวจสมรรถนะ (faculty) ของตัวเราเอง กฎศีลธรรมจึงสอดคล้องกับความมีเหตุผลของมนุษย์

¹² Paton, The moral law, p.33.